

SAATEKS

Uurali mütoloogiad

Eelmise sajandi viimasel kümnendil algatasid Nikolai Konakov (Söktõvkar), Aleksandr Terjukov ja Kirill Tšistov (Peterburi), Anna-Leena Siikala (Helsinki), Mihály Hoppál (Budapest) ja Vladimir Napolskih (Iževsk) rahvusvahelise projekti *Uurali mütoloogiate entsüklopeedia*. Projekti põhieesmärk oli koostada entsüklopeedilised sõnastikud, mis moodustaksid süstemaatilise kirjeldava analüütilise andmekogu uurali keeli kõnelevate rahvaste traditsioonilise maailmavaate, rahvausu ja mütoloogia kohta. (Mifologija komi 1999: 4)

Esimesena ilmus selles sarjas venekeelne komi mütoloogiasõnastik *Мифология коми* (1999), mis tõlgiti ja anti mõni aasta hiljem välja ka inglise keeles (Komi mythology 2003). Praeguseks on vene ja inglise keeles ilmunud ka sarja kolm järgnevat köidet: handi (Mifologija hantõ 2000 & Khanty mythology 2006), mansi (Mifologija mansi 2001 & Mansi mythology 2008) ja sõlkupi (Mifologija selkupov 2004 & Selkup mythology 2010) mütoloogia kohta.

Komi mütoloogiasõnastik

Käesolev raamat on komi mütoloogiasõnastiku eestikeelne tõlge. Tekste on koostanud komi juhtivad etnoloogid ja folkloristid Irina Iljina, Nikolai Konakov, Pavel Limerov, Valeri Šarapov, Oleg Uljašev jt. Eesti keelde on köite tõlkinud Nikolai Kuznetsov ja Asta Niinemets, toimetanud on Kadi Sarv, Mare Kõiva ja Asta Niinemets.

Raamat koosneb kahest sisulisest osast.

Esimeses osas esitatakse sissejuhatavad ülevaated sürjakomi ja permi-komi rahvast, nende ajaloo ja asualadest, traditsioonilistest elatusaladest, asulatest ja ehitistest, toitudest ja rõivastest jpm. Samuti seletatakse komi maailmavaate olemust ja mütoloogilise süsteemi printsiipe, räägitakse maailma toimimise aluseks olevatest põhielementidest (hing, surm, kultused jne)

ja müütide erinevatest liikidest (kosmogoonilised, etioloogilised, antropogoonilised ja etnogoonilised müüdid). Samas on juttu sotsiaalnormatiivsetest ja ökoloogilistest põhimõtetest, kristlikest ja laenatud kujudest komi mütoloogias, nõidadest ja nõiaeeposest, ravimaagiast ja mütoloogiliste ettekujutuste peegeldustest lastemängudes. Põgusalt puudutatakse ka mütoloogiliste motiivide kasutamist kaasaegses kunstis.

Raamatu teine osa on seletav märksõnastik. Sõnastiku artiklites käsitletakse komi mütoloogia mõisteid, tutvustatakse mütoloogilisi olendeid ja objekte, nendega seotud rituaale ja maagilisi toiminguid, kultuselemente ja -atribuutikat. Teemaatilisel seostuvad sõnaartiklid inimese ja tema elukeskkonnaga, taimestiku ja loomastikuga ning loodusega üldiselt. Artiklites kirjeldatakse maailma ja selle teket, teisi ilmasid ja mütoloogilisi paiku, kalendritähtpäevi ja -kombestikku jpm.

Märksõnastik sisaldab üle 330 sõnaartikli. Mõisted on esitatud tähestikulises järjekorras. Iga artikkel algab komi mõiste eesti vaste või tõlkega, millele järgneb komikeelne termin, selle murdevormid, sageli lühike etümoloogia ja seos teiste soome-ugri vm keeltega. Tegelaste nimed on üldjuhul jäetud komipäraseks. Iga artikli lõpus on viited kasutatud kirjandusele ja kirjutaja nimi.

Bibliograafia on raamatus leitav märksõnastiku järel. Sellele järgneb komikeelsete mõistete register eesti vastetega, mis hõlbustab vajaliku sõnaartikli leidmist teatmikust komi termini järgi. Raamatu lõpus on ka lühendite seletused ja lühiinformatsioon autorite kohta.

Transkriptsioon

Kaasaegne komi keele kirjaviis põhineb kirillitsal, kuid sõnastikus kasutatakse komikeelsete mõistete ja näidete edasiandmiseks siiski ladina tähti. Fennougristikas häälduse kajastamiseks rakendatava soome-ugri transkriptsiooni grafeemide kasutamine nõuaks lugejalt teatud filoloogilisi eelteadmisi. Seepärast kirjutatakse sõnastikus komi sõnu lihtsuse põhimõttest lähtuvalt eestipäraselt, kasutades selleks nn praktilist transkriptsiooni, et anda vastava ettevalmistuseta lugejalegi võimalus tajuda lähtekeele kõla.

Taotledes eestipärasust ja vältides tavalugejale harjumatu grafeemide kasutamist on komi sõnade edasiandmisel siiski järgitud kindlaid reegleid, kajastamaks kõla võimalikult lähedasena komi keelele:

Saateks

- Ülakoma' on kasutatud süstemaatiliselt, markeerimaks palatalisatsiooni, mis on komi keeles tunduvalt tugevam kui eesti keeles. Peenenduse märkimine on oluline palataliseeritud ja palataliseerimata kaashäälikupaaride eristamise seisukohalt, nt komi keele õigekirja järgi kirjutatavaid silpe *лэ* ja *ле* on õige eristada ja edasi anda *le* ja *l'e*-na.
- Kõla poolest eesti *õ*-le sarnase komi keskkõrge keskvokaali *ö* kirjaipilt on jäetud samaks, sest selleks sobivat *õ*-d on vaja komi *ы* märkimiseks, nt mõlemat täishäälikut sisaldav komi sõna *ыргөн* 'vask' on raamatus *örgön*.
- Võõrtähega *č* markeeritakse omapärast komi afrikaati *тш*, nt *кытш* > *kuč* 'kotkas'. Vältimaks liigset segadust ei transliteerita seda *tš*-ks, sest viimase kombinatsiooniga on eesti keeles kombeks edasi anda afrikaati *ч*. Nii on see ka siinses raamatus, nt *чудь* > *tšud* 'tšsuud'. Komi keeles kõlavad need afrikaadid erinevalt ja moodustavad opositsioonipaari – *ч* (*tš*) on *тш* (*č*) palataliseeritud vaste. Mõlemad võivad esineda samas sõnas, nt *чунькытш* > *tšun'kõč* 'sõrmus'.

Nikolay Kuznetsov

Kirjandus

- Khanty mythology (*Encyclopaedia of Uralic Mythologies* 2). Budapest: Akadémiai Kiadó – Helsinki: Finnish Literature Society, 2006.
- Komi mythology (*Encyclopaedia of Uralic Mythologies* 1). Budapest: Akadémiai Kiadó – Helsinki: Finnish Literature Society, 2003.
- Mansi mythology (*Encyclopaedia of Uralic Mythologies* 3). Budapest: Akadémiai Kiadó – Helsinki: Finnish Literature Society, 2008.
- Mifologija hantov 2000 = Мифология хантов (*Энциклопедия уральских мифологий* III). Руководитель авторского коллектива Кулемзин В. М. Авторский коллектив: В. М. Кулемзин, Н. В. Лукина, Т. Молданов, Т. Молданова. Научный редактор Напольских, В. В. Томск: Издательство Томского университета, 2000.
- Mifologija komi 1999 = Мифология коми (*Энциклопедия уральских мифологий* I). Руководитель авторского коллектива Конаков, Н. Д. Авторский коллектив: А. Н. Власов, И. В. Ильина, Н. Д. Конаков, П. Ф. Лимеров, О. И. Уляшев, Ю. П. Шабаев, В. Э. Шарапов. Научный редактор Напольских, В. В. Москва–Сыктывкар: Издательство ДИК, 1999.

КОМИ MÜTOLOOGIA

Mifologija mansi 2001 = Мифология манси (*Энциклопедия уральских мифологий II*). Главный редактор Гемуев, И. Н. Авторский коллектив: Бауло, А. В.; Гемуев, И. Н.; Люцидарская, А. А.; Сагалаев, А. М.; Соколова, З. П.; Солдатова, Г. Е. Научные редакторы Гемуев, И. Н.; Напольских, В. В. Новосибирск: Издательство Института археологии и этнографии СО РАН, 2001.

Mifologija selkupov 2004 = Мифология селькупов (*Энциклопедия уральских мифологий IV*). Авторский коллектив: Н. А. Тучкова, А. И. Кузнецова, О. А. Казакевич, А. А. Ким-Мелони, С. В. Глушков, А. В. Байдак. Томск, 2004.

Selkup mythology (*Encyclopaedia of Uralic Mythologies 4*). Budapest: Akadémiai Kiadó – Helsinki: Finnish Literature Society, 2010.

Komi mütoloogia

Irina Iljina
Nikolai Konakov
Pavel Limerov
Juri Šabajev
Valeri Šarapov
Oleg Uljašev
Andrei Vlassov

<http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/sator/sator15/>

ISSN 1404-2011 (trükis)
ISBN 978-9949-544-64-6 (trükis)
ISSN 1736-0323 (pdf)
ISBN 978-9949-544-65-3 (pdf)
Tartu 2015

Trükis ilmunud: **Komi mütoloogia**. Irina Iljina, Nikolai Konakov, Pavel Limerov, Juri Šabajev, Valeri Šarapov, Oleg Uljašev, Andrei Vlassov. SATOR 15. Tartu 2015

Sarja toimetaja: Mare Kõiva
Toimetajad: Nikolay Kuznetsov, Asta Niinemets ja Kadi Sarv
Tõlge: Nikolay Kuznetsov ja Asta Niinemets
Korrektuur: Asta Niinemets ja Kadi Sarv
Kaane kujundus: Andres Kuperjanov
Kaanepilt: Paša Mikušev "Vastastikune seos"
Küljendus: Diana Kahre
HTML: Diana Kahre

Raamatu ettevalmistamist ja väljaandmist on toetanud Eesti Hõimurahvaste Programm. Väljaanne on seotud projektiga IUT22-5 (Folkloori narratiivsed ja usundilised aspektid).

E-raamatu valmimist toetas: EKKM14-344 Eesti keele, kultuuri ja folkloori kasutusvaldade laiendamine ja tutvustamine elektroonilistel infokandjatel.

© 2015 EKM Teaduskirjastus
© 2015 Eesti Folkloori Instituut
© 2015 EKM FO rahvausundi ja meedia töörühm